

ДЕМБИЦЬКА С. Л.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права
та процесу
(Навчально-науковий інститут
права та психології Національного
університету «Львівська політехніка»)

УДК 342.97:352(477)

АДМІНІСТРАТИВНА ДЕЛІКТНІСТЬ ЯК НЕБЕЗПЕКА ЗРОСТАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УКРАЇНІ

У статті досліджено поняття адміністративної деліктності, адміністративно-деліктних відносин, небезпека адміністративного делікту та його наслідки. Здійснюється аналіз адміністративного правопорушення. Визначається встановлення відповідальності та накладення адміністративних стягнень за вчинення правопорушень.

Ключові слова: делікт, адміністративний делікт, адміністративне правопорушення, адміністративно-деліктні відносини.

В статье исследовано понятие административной деликтности, административно-деликтных отношений, опасность административного деликта и его последствия. Осуществляется анализ административного правонарушения. Определяется установление ответственности и наложение административных взысканий за совершение правонарушений.

Ключевые слова: деликт, административный деликт, административное правонарушение, административно-деликтные отношения.

The article deals with the concept of administrative delicacy, administrative and tort relations, the danger of administrative delinquency and its consequences. The analysis of an administrative offense is carried out. Determine the establishment of liability and the imposition of administrative penalties for committing offenses.

Key words: delinquency, administrative delinquency, administrative offense, administrative-tort relations.

Вступ. Необхідність боротьби з адміністративними правопорушеннями в різних сферах обумовлює актуальність глибокого і всебічного дослідження широкого кола питань, пов'язаних зі встановленням відповідальності та накладенням адміністративних стягнень на правопорушників. Питання адміністративної деліктності й адміністративної відповідальності досліджено у працях В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.А. Галагана, Є.В. Додіна, С.В. Ківалова, А.Т. Комзюка, Д.М. Лук'янка, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, Ю.С. Шемшученка та інших.

Постановка завдання. Мета статті полягає в необхідності визначення змісту деліктології в системі адміністративного права України.

Результати дослідження. Деліктологія – наука, яка вивчає правопорушення як протиправну поведінку, порушення права. Вона включає в свій предмет особу, її дії, а також навколишні чинники: предмет, явища й події, в яких відбувається та чи інша ситуація. Деліктологія – це комплексна наука, її складниками є питання, які вивчають психологія,

соціологія, етика, філософія та інші науки. Невід'ємними частинами деліктології, звісно, є криміналістика і кримінологія.

Зміни, що відбуваються сьогодні у правовому полі України, стосуються якісного оновлення, трансформації, реформування права. Це не просто наміри чи побажання, а гостра життєва потреба, органічно пов'язана з євроінтеграційним вибором нашої країни.

Адміністративна деліктність в Україні становить значну небезпеку для існуючого правопорядку. Захист суспільних відносин від адміністративних правопорушень повинен стати одним із найважливіших завдань держави. Різка зміна політичного, соціально-економічного устрою країни, на жаль, спричинила ряд небажаних явищ – зростання адміністративних правопорушень. Аналізуючи структуру протиправних діянь, можна стверджувати про істотне домінування адміністративних правопорушень, які, на перший погляд, не становлять великої суспільної небезпеки.

Сьогодні в Україні відсутня єдина концепція державної політики протидії адміністративним правопорушенням. Необхідність такої політики очевидна, оскільки мова йде про розробку загальних політичних орієнтирів діяльності із захисту суспільних відносин від правопорушень.

Відзначимо такі причини правопорушень: недостатній рівень правової обізнаності; недоліки адміністративно-правового виховання; вплив негативного антигромадського середовища; безробіття тощо.

Варто зазначити, що більшість наукових досліджень у цьому напрямі були проведені в радянський період [1, с. 102; 2, с. 45]. В умовах адміністративної реформи в Україні цим питанням приділяється недостатня увага, питання деліктності не набули значного поширення.

Гострою проблемою реформування українського адміністративного права слід вважати завдання створення вітчизняної наукової моделі адміністративної деліктології, яка б адекватно відобразила новизну у визначенні суспільної ролі і призначення цієї галузі права. Концептуальну перевагу має впровадження в адміністративну деліктологію принципу верховенства права, відповідно до якого ключовими характеристиками у визначенні адміністративного права мають стати не «управлінські», а тим більше його «каральні» функції, а нові функції: правозабезпечувальна, яка пов'язана із забезпеченням реалізації прав і свобод людини; правозахисна, що пов'язана із захистом порушених прав.

Головне завдання полягає не в тому, щоб дати нове наукове тлумачення поняття адміністративної деліктології, а в тому, щоб це тлумачення відповідало теорії права, суті явища і було реалізовано в нових підходах до аналізу та висвітлення цього інституту, а головне – адекватно відображалось в адміністративному законодавстві.

Ми стоїмо на порозі значних змін не лише в адміністративному праві як галузі права і законодавства про відповідальність за адміністративні правопорушення, як базового законодавства щодо примусу з боку держави до громадян, а в самому підході до деліктології в цілому й адміністративної деліктології зокрема [3].

Держава і громадянин мають один перед одним як права, так і обов'язки. Як відповідальність особи перед суспільством, так і відповідальність держави перед суспільством – це основа демократичного розвитку. Для цього є необхідним оновлення правової бази відносин держави з особою. Реалізація законних інтересів за допомогою механізму адміністративно-правового регулювання неможлива без суб'єктів, наділених владними повноваженнями, а також наявними їх можливостями щодо застосування адміністративно-правових засобів, які за наслідками їх застосування впливають на суспільні відносини в інтересах фізичних та юридичних осіб.

Механізм правового регулювання свідчить про те, що це – єдина система правових засобів, за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини. Водночас термін «механізм» намагалися пояснити як «пристрій, що передає або перетворює рух від однієї ланки до іншої» [4, с. 482]. Безумовно, будь-яка державна діяльність повинна ґрунтуватися на законі. Це твердження стосується будь-якої державної діяльності, взаємодії держави з людиною, громадянином та суспільством в цілому.

Для адміністративно-деліктного права та адміністративної деліктології принциповим має стати положення психологічної науки, згідно з яким кожне діяння не буває і не може бути безмотивним. Згідно зі ст. 9 КУАП, адміністративним правопорушенням визнається дія чи бездіяльність, тобто за

кожним адміністративним проступком стоїть мотив його вчинення. Мотив може взагалі не усвідомлюватись особистістю. Для правильного розуміння тут слід окремо зазначити, що будь-яке правопорушення є усвідомленим діянням: особа розуміє, що вона вчиняє і притягається за це до відповідальності. Проте мотив може і не усвідомлюватись особистістю, наприклад: вчинив автоматично, не знаю, чому так вчинив тощо. У такому випадку особливо близьким є поняття установки, стереотипних дій [5, с. 8].

Найчастіше у встановленні мотиву вирішальну роль відіграє мета вчинення адміністративного делікту. Під метою слід розуміти уявний кінцевий результат, задля досягнення якого особа вчинила адміністративний проступок. «На відміну від цілей, мотиви актуально не усвідомлюються суб'єктом» [6, с. 76]. Мета може збігатися з мотивом, а може не збігатися ні з мотивом, ні з результатом діяння.

Необхідно декілька слів сказати про об'єкт, який досліджує наука деліктологія. «Делікт (лат. *delictum* – провина, проступок) – правопорушення, тобто незаконна дія, проступок, злочин. У римському праві – заподіяння шкоди іншій особі, її сім'ї або майну, порушення правового припису або заборони». Як наслідок, за учинення делікту наставала відповідальність [7, с. 55].

Об'єкт адміністративного делікту – це те, на що делікт посягає, те, чому воно спричиняє шкоду. Відповідно до теорії адміністративного права, в означеній якості виступають правові відносини [8, с. 48; 9, с. 24].

Матеріальне поняття «делікт» конкретизується в законодавстві про адміністративні делікти у формі конкретних складів деліктів, в яких законом передбачено необхідні та специфічні ознаки того чи іншого діяння. Матеріальне поняття делікту відповідає на запитання: що є спільного між усіма деліктами, а поняття складу делікту – на запитання: в чому відмінність одних деліктів від інших. Розрізняються адміністративні делікти за специфічними ознаками, які характеризують їх об'єктивні і суб'єктивні сторони [10, с. 15].

Як вірно зазначив Ю.А. Денисов, сутність делікту полягає в тому, що він є елементарною формою масового соціального явища – деліктності, яка причинно обумовлена існуванням протиріч між особою та суспільством і виражена в суспільно небезпечній, свавільній, індивідуалістській поведінці, яка відхиляється від норм соціального порядку. Делікт виступає зовні як індивідуальне свавілля проти відносин і правової форми їх врегулювання [11, с. 68].

О.І. Остапенко визначив адміністративний делікт як конкретну протиправну поведінку, а адміністративну деліктність – як суспільне явище, що має місце в реальній дійсності та виявляється у вигляді конкретних протиправних деліктів. Відправною точкою дослідження об'єктів профілактики адміністративних правопорушень є поняття адміністративної деліктності як історично мінливого, соціального і правового явища, що складається із сукупності адміністративних проступків, учинених у певний час у певному регіоні (державі) [12, с. 42].

Т. Гуржій зазначає, що суб'єкт адміністративного делікту – не абстрактне поняття, що знаходиться поза часом і простором, а особа, яка фізично існує та заподіює своїми протиправними діями шкоду об'єкту посягання. Проте сам суб'єкт як реально існуюча особа до складу правопорушення не входить. Склад адміністративного делікту містить лише ознаки, якими ця особа характеризується [13, с. 75].

Адміністративні правовідносини охоплюють адміністративно-деліктні відносини, але співвідношення вказаних понять, на думку М. Самбор, можливе як відношення загального та спеціального. Разом з цим адміністративно-деліктним відношинам притаманні свої особливості, які відмежовують вказаний вид правовідносин від інших відносин, що регулюються нормами адміністративного права [14, с. 40]. Отже, в основі адміністративно-деліктних відносин перебуває адміністративний делікт і пов'язані з ним чинники його виникнення, а також усунення негативних наслідків адміністративного делікту. У свою чергу,

адміністративно-деліктні відносини – врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які виникають із приводу вчинення адміністративного правопорушення.

Найбільш дискусійною в науці є така ознака адміністративного правопорушення, як суспільна шкідливість. Найбільш доречною в даному контексті є позиція, згідно з якою адміністративний проступок є суспільно шкідливим діянням, а злочин – суспільно небезпечним, а не суспільно шкідливим з найвищим рівнем суспільної шкідливості. Протиправність як характеристика адміністративного делікту означає, що певне діяння, передбачене нормами права, може спричинити шкоду або загрозу заподіяння такої шкоди суспільним інтересам, що охороняються законом [15, с. 219].

Адміністративні правопорушення – це діяння, що посягають на державний чи громадський порядок, власність, права, свободи громадян, на встановлений порядок управління. Саме слово «посягає» свідчить про наявність загрози порушення громадських відносин, які охороняються законом. В цьому випадку виявляється сутність адміністративного делікту як негативного правового явища, що знаходиться в деліктній єдності із суттю, яка притаманна лише цьому явищу. Якби адміністративні проступки не тягли за собою суспільну шкідливість посягань, не мали небезпеки для суспільства, державі не потрібно було б забезпечувати юридичну відповідальність за їх скоєння, утримувати апарат для боротьби з ними [16, с. 176].

Звичайно, будь-яке правопорушення шкідливе для суспільства, адже ним завдано шкоди суспільним відносинам, або створюється реальна загроза нанесення шкоди, і адміністративні правопорушення не становлять у цьому сенсі винятку. Л.Л. Попов у своїх працях зазначає, що адміністративним правопорушенням приналежна не просто шкода чи шкідливість, а саме суспільна небезпека як матеріальна ознака будь-якого правопорушення [17].

В.М. Манохин вважає, що всі протиправні діяння є шкідливими для суспільства, проте суспільно небезпечними можна визнати лише такі, які заподіяли, або можуть заподіяти суттєву шкоду суспільним відносинам. Антисуспільний характер таких діянь є настільки великим, що вони небезпечні для нашого суспільства, а тому визнані злочинами, і боротьба з ними ведеться шляхом залучення винних до кримінальної відповідальності. Проступки, як правило, не є суспільно небезпечними [18].

Варто зазначити, що характеристика дії чи поведінки особи мала неоднакову оцінку в різні періоди розвитку людства. Так, Жан де Лабрюйєр у свій час писав, що «людина завжди зла, непохитна у своїх деліктних намірах і байдужа до добра». Водночас він сам собі суперечить, стверджуючи, що наявність цих ознак в однієї людини не означає, що вони повинні бути в іншій людини. Саме до причин деліктної поведінки особи Ж. Лабрюйєр відносить бідність як матір злочину, а недалекий розум людини є батьком її поведінки [19, с. 825].

«Стандарт поведінки», за словами Б. Карної, є поведінкою розумної людини, що не порушує закон [20, с. 51–53].

Ми поділяємо думку О.І. Остапенка, що соціальна природа адміністративної деліктології, не лише зумовила її виникнення і розвиток як єдиної сукупності суспільних зв'язків і відносин, але й визначила її основне призначення, суть якого полягає в ліквідації причин, під впливом яких виникають адміністративно-деліктні відносини. Адміністративна деліктологія визначається через сукупність знань про адміністративні делікти і деліктність як масове негативне явище, що містить в собі детермінанти протиправної поведінки делінквентів, їх особистість, з метою вироблення і використання адекватних заходів для протидії адміністративним правопорушенням [21, с. 13].

Предметом адміністративної деліктології є: деліктність як конкретне, так і загальне негативне явище, детермінанти протиправної поведінки порушника, особистість порушника і механізм його протиправної поведінки. Іншими словами, предметом адміністративної деліктології є:

- 1) феноменологія адміністративної деліктності – це її характеристика, класифікація, внутрішні закономірності та тенденції;
- 2) етіологія – причини та умови, які сприяють її існуванню;
- 3) профілактика адміністративної деліктності як цілого, так і її складників [22, с. 93].

Отже, адміністративним деліктом слід вважати протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка скоєна особою, наділеною владними повноваженнями (посадовою особою органів публічної влади), внаслідок якої було заподіяно матеріальну або моральну шкоду особі (фізичній, юридичній) або суспільству.

Для того, щоб окреслити суспільно-правову модель застосування законодавства з адміністративних деліктів, необхідно навести низку правових аксіом:

- адміністративний делікт – особливий вид деліктів (правопорушень);
- за ступенем суспільної небезпеки адміністративні делікти поділяються на адміністративні злочини та адміністративні проступки;
- суб'єктом учинення адміністративного делікту може бути тільки особа (публічна, державний службовець тощо), наділена владними повноваженнями;
- адміністративний проступок – суспільне явище і, таким чином, особливий вид публічного проступку.

Наведений перелік аксіом не є вичерпним, але він дає можливість вивести головну формулу щодо місця адміністративного делікту, адміністративної деліктології в системі права загалом і в законодавстві України зокрема під час його реформування та приведення у відповідність до загальносвітових вимог [23, с. 26].

Таким чином, запобігання вчиненню адміністративних правопорушень визначають як «соціально спрямовану діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян з виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антигромадських установок громадян, та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян» [24, с. 13].

Кожен адміністративний делікт посягає на цінності, що охороняються правом, шляхом їх порушення та заподіяння або загрози заподіяння їм шкоди. Але результат адміністративного делікту не зводиться лише до порушення конкретних прав та інтересів. У широкому соціальному сенсі адміністративний делікт розглядається як порушення соціальних інтересів і справедливості, тобто спричиняє шкоду суспільству в цілому. В цьому і полягає суспільна небезпека адміністративних деліктів. Адже незалежно від того, якою була форма прояву діяння та чи була заподіяна реальна шкода, кожен адміністративний делікт дезорганізує суспільні відносини, порушуючи їх урегульованість і порядок, та руйнує суспільно необхідний зв'язок суб'єкта делікту з іншими суб'єктами суспільних відносин. Таким чином, суспільно корисний зв'язок ліквідується і замість нього встановлюється новий – суспільно небезпечний і шкідливий зв'язок, який необхідно за допомогою права негайно припинити, відновивши попереднє відношення [25, с. 67].

Висновок. Захист суспільних відносин від адміністративних правопорушень стає одним з найважливіших завдань держави. Розробка стратегії протидії цим правопорушенням – складова частина державної політики України. Питання реформування адміністративного законодавства, в тому числі й адміністративно-деліктного, яке би відповідало сучасним вимогам правової, соціальної, демократичної держави, є надзвичайно актуальним і становить один із пріоритетних напрямів правової реформи, що провадиться в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дякин В.Я. Предупреждение органами внутренних дел административных правонарушений, посягающих на общественный порядок: монография. М., 1990. 240 с.
2. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений. М., 1976. 220 с.
3. Армаш Н. Особливості відповідальності «державних політичних діячів»: співвідношення політики та закону. URL: [http:// www.justinian.com.ua/article.php?id=1980](http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1980)
4. Український радянський енциклопедичний словник: у 3-х т. / голов. Редакція УРЕ АН УРСР. К., 1967. Т. 2. – 854 с.
5. Савченко А.В. Мотив і мотивація злочину: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 1999. 18 с.

6. Психология личности: тексты / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузырея. М.: Изд-во Московского ун-та, 1992. 288 с.
7. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.). К.: Укр. енциклопедія, 1998. Т. 2. 741 с.
8. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і фак. / Битяк Ю.П., Богуцький В.В., Гарашук В.М. та ін. Х.: Право, 2001. 528 с.
9. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2001. 220 с.
10. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за ред. доц. А.Т. Комзюка. Х.: Ун-т внутр.справ, 1998. 78 с.
11. Денисов Ю.А. Общая теория правонарушения и ответственности: социологический и юридический аспекты. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. 143 с.
12. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку. Львів, 1995. 312 с.
13. Гуржій Т. Встановлення ознак суб'єкта адміністративного делікту в процесі адміністративно-правової кваліфікації. Право України. 2003. № 5. С. 75–79.
14. Самбор М.А. Адміністративно-деліктні правовідносини: окремі погляди на поняття та зміст. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 6. С. 36–42.
15. Кириленко Є.В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії. Порівняльно-аналітичне право. 2013. № 3–1. С. 219–222.
16. Боднар Є.В. Поняття та ознаки адміністративного правопорушення // Адміністративне право в сучасному вимірі: Матеріали IV науково-практичного семінару; ред. колегія: В.К. Колпаков (голова), О.В. Кузьменко, В.А. Ліпкан, І.Д. Пастух. К.: ФОП Ліпкан О.С., 2010. С. 175–177.
17. Административное право / под ред. Л.Л. Попова. 2-е изд. М.: Юристь, 2005. С. 172.
18. Советское административное право / под ред. В. Манохина. М.: Юридическая литература, 1977. С. 229.
19. Жан де Лабрюйер. «Про людину». Мастер афоризма. Мудрость веков (пер.с фр.). М.: АСТ: Астрель, 2012. 1079 с.
20. Карна Б.П. Вина як умова деліктної поведінки в країнах англо-американської правової сім'ї. Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. Вип. 59. 2011. 596 с.
21. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступ. доктора юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління, адміністративне право і процес, фінансове право». К.: НАВСУ, 1997. 43 с.
22. Адміністративне право України: навчальний посібник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевської. К.: Істина, 2007. 216 с.
23. Петков С.В. Адміністративна деліктологія: новий погляд на проблему відповідальності у сфері державного управління. Журнал східно-європейського права. 2013. № 1. С. 24–29.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практич. коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. 781 с.
25. Негодченко О.В., Савченко О.І. Адміністративні делікти у сфері міграції: монографія. Дніпропетровськ, Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 312 с.

